Kibernetska kriminaliteta

Aleš Završnik

IUS SOFTWARE®

GV Založba

INŠTITUT ZA KRIMINOLOGIJO
pri Pravni fakulteti v Ljubljani

Ljubljana 2015

Uvodna beseda

Knjiga je plod večletnega spremljanja novih pojavnih oblik kriminalitete, povezane z računalniki, internetom in novimi storitvami informacijske družbe. Narava te kriminalitete je še posebej povezana s tekom časa: z novimi tehnološkimi iznajdbami na področju informacijsko-komunikacijske tehnologije vznikajo nove ali se spreminjajo obstoječe rabe ali zlorabe, ki vodijo v kriminaliteto. Bolj podrobno spremljanje tudi na področju kibernetske kriminalitete pokaže, da kvalitativnih skokov ni. Po grobi oceni drži le, da so se motivi storilcev v desetih letih, odkar smo na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani o tem področju opravili prvo raziskavo v Sloveniji, spremenili, in če smo prej govorili o zanesenjaških hekerjih, smo danes večinoma priča organiziranemu kriminalu, ki zasleduje predvsem premoženjske koristi, in državemu kriminalu. A spremembe so evolutivne narave, zato bom predstavil razmišljanje o kibernetski kriminaliteti, ki bo bolj celovito od pogosto pretencioznih poročil tako ekspertov na področju informacijske tehnologije, ki vidijo v vsaki novi obliki grožnje »revolucionarne« in »uničujoče« spremembe, kot od senzacionalističnih medijev, ki sporadično »odkrivajo« podatke o »milijardnih izgubah« zaradi kiberkriminalcev in strašijo javnost.

Besedilo obravnava kibernetsko kriminaliteto v kazenskopravni in kriminološki maniri. Pristop vključuje številne razlage pojava v sociooloških terminih in kriminalitetno-politične premisleke vrednostne narave, s katerimi upošteva zakonodajne rešitve, sprejete tako na nadnacionalni ravni, na primer v aktih EU in Sveta Evrope kot na nacionalnem nivoju. Pozitivnopravni akti so večinoma predstavljeni kot primer možnih kazenskopravnih odzivov na izbrani problem. Knjiga si v tem smislu skuša zagotoviti nekoliko daljši rok trajanja; tudi ko bodo konkretne določbe kazenskega zakona že spremenjene, bo temeljna problematika ostala. Struktura knjige sledi delno kriminološkemu kanonu, ko predstavi pojem, fenomenologijo, epidemiologijo in odzivanje na to vrsto kriminalitete, delno pa sledi kazenskopravni razdelitvi na materialni in procesni del.

Knjiga nagovarja študentke in študente kriminologije, kazenskega prava in prava informacijske tehnologije, v tujini znanega področja kot IT *law* ali *cyber-law*, in praktike, delujoče v kazenskopravnem sistemu. Predvsem naslavlja družboslovno izobraženo javnost in ne zahteva tehničnega propedevtičnega znanja.

Ob tej priložnosti se zahvaljujem študentki Lauri Matjašec za pomoč pri urejanju besedila, lektorici Marinki Milenkovič, ki je neprecenljiva jezikoslovka na področju kazenskega prava in kriminologije, sodelavcem na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani za stimulativno okolje in založniku IUS SOFTWARE, GV Založba, za prijazno pomoč pri končnih korakih, da je knjiga dosegla vas, spoštovane bralke in bralci. Knjiga je stranski produkt raziskovanja na podoktorskem projektu Tehnično okrepljeno nadzorovanje in boj zoper kriminaliteto: Etični, pravni in kriminološki vidiki porajajočih se detekcijskih in nadzornih tehnologij.

Posebej hvala vama, Ela in Mia, da me nista nikoli prav dolgo pustili sedeti za računalnikom. Morda sem se tako izognil tudi sam kakšni kibernetski viktimizaciji.

avtor

V Ljubljani, 7. aprila 2015

Kazalo

O knjigi

Monografija je nastala na podlagi spremljanja pojavnih oblik kriminalitete, ki so povezane z razvojem informacijske družbe in informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Poleg predstavitve stroke, primerov in razvojnih sprememb opiše posamezne pojavne oblike, naveže pa se tudi na pravodajne rešitve in zakonodajo za potrebe kazenskega pregona kibernetske kriminalitete. Avtor nagovarja praktike na kazenskopravnem področju in študente; razumljivo in preprosto, a vseeno na visoki ravni predstavlja področje družboslovno izobraženi javnosti. To ni še ena izmed klasičnih knjig o kibernetski kriminaliteti, obravnavani s »klasičnega«, tehničnega vidika, pač pa inovativno delo, ki razumljivo predstavlja kibernetsko kriminaliteto tehnično neizobraženim bralcem. Zato je zelo pomembna za razumevanje in nadaljnji razvoj področja.

Avtor opredeli pojem kibernetske kriminalitete in z njim povezane pojme, oriše njen razvoj, z opisom fenomenologije pojasni izzive kazenskega pregona in vlogo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije. Govori o odzivanju na kibernetsko kriminaliteto in o kriminalitetni politiki. Na koncu predstavi še izbrane teme, povezane s kibernetsko kriminaliteto – od klasičnih oblik pridobitniško motivirane kibernetske kriminalitete do kibernetskega bojevanja in boja za informacijsko moč ter prevlado z močjo informacij – dotakne pa se tudi mejnih področij, kot je kibernetski terorizem.

Za lažje razumevanje in izvajanje podpore v organizacijah so opisani splošni in konceptualni vidiki zlorab kibernetskega prostora in pravne podlage za razumevanje pojava s pravnega stališča. Vidiki so smiselno (po)razdeljeni na posamezna poglavja, opisane so razlike med obravnavanimi področji ter podane primerjave posameznih oblik kibernetske kriminalitete.

Knjigo priporočam vsem, ki se srečujejo s kibernetsko kriminaliteto in jo želijo razumeti z netehničnega vidika. Za globlje razumevanje tehničnega

dogajanja je na voljo več drugih knjig, čeprav žal ne v slovenščini. Avtor s svojim delom prispeva k razumevanju tega področja z vidika naše zakonodaje in vpetosti Slovenije v mednarodne tokove.

doc. dr. Igor Bernik
Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru

Knjigo doc. dr. Aleša Završnika sem vzel v roke poln pričakovanj. Razloga za to sta bila dva: prvič, ker gre za avtorja, ki že vrsto let suvereno krmari med čermi digitalnega sveta; in drugič, ker gre za delo, ki ga (zdaj že globoko) v 21. stoletju nujno potrebujemo tudi v slovenskem okolju. Pričakovanja je avtor brez dvoma upravičil. Pred nami je knjiga, ki kaže avtorjevo edinstveno sposobnost vživeti se v multidisciplinarni kriminološki diskurz, pri čemer vendarle sledi ustaljenim smernicam kriminološke sistematike; tako ima delo vse značilnosti znanstvene monografije. Branje je polno izzivov, ki premikajo meje bralčevega razumevanja svetovnega spleta.

Avtor je v preteklosti že večkrat črpal iz multidisciplinarne zakladnice kriminološke znanosti. Tudi ta knjiga je, metodološko, sinteza pravnih, sociooloških, kulturoloških in psiholoških pristopov, oplemenitenih s prvinami računalništva in informatike. Kompleksnost predmeta preučevanja, kibernetska kriminaliteta, takšen pristop ne le upravičuje, ampak ga zahteva. Brez tega bi se avtorjev spopad s tem kompleksnim pojavom gotovo klavrno končal. Tako pa besedilo spretno usmerja bralca od pravnih vidikov nacionalnih in nadnacionalnih mehanizmov upravljanja svetovnega spleta do empirije spletnega vsakdanjika, prek hekerske kulture v najtemnejše globine tehnološko zahtevnega svetovnega spleta. Morda je tu prav pojasniti: tisti, ki (še) nismo vešči izrazja, specifičnega za razpravljanje o kibersvetu, bomo z zadovoljstvom ugotovili, da nas avtor dosledno skuša rešiti zadrege. Delo je opremljeno z obsežnimi sprotnimi pojasnili in pripombami, ki krepijo bralčevo razumevanje temeljnih in manj temeljnih pojmov. Posebej dragoceni za razumevanje so še predstavljene študije primerov, diagrami in ilustracije, ki hkrati razgibajo tekst in dajejo priložnost za razmislek ob branju. Kompleksnost, ki jo zahteva pisanje o kibernetski kriminaliteti, uspe avtorju približati tistim, ki se s temi pojavi seznanjajo prvič.

K temu dodatno pripomore tudi dejstvo, da besedilo sledi ustaljeni, tradicionalni strukturi kriminoloških pregledov. Delo je mogoče razdeliti na tri

temeljne dele: opredelitev osnovnih pojmov, fenomenologijo kibernetske kriminalitete in oblikovanje odzivov nanjo. Avtorju znotraj teh sklopov pogosto služi kot izhodišče Budimpeška konvencija (Konvencija o kibernetski kriminaliteti), tako kot drugim avtorjem temeljnih del s tega področja. Rezultat je pregledna, sistematična in izčrpna sinteza, ki vodi bralca od splošnega k posebnemu, poleg tega pa razčlenjuje posamezne gradnike mozaika kibernetske kriminalitete in z njo povezanih pojavov. Posebno dodano vrednost ima osmi del knjige, ki je posvečen izbranim temam in vprašanjem. V tem delu bo bralec našel nova izhodišča za preučevanje spletne realnosti. S tem na eni strani avtor ponudi nabor aktualnih spletnih družbenih pojavov, na drugi strani pa izhodišča za nadaljnja kriminološka raziskovanja.

Če na koncu dodamo še obsežen znanstveni aparat ter avtorjev zgoščen, dinamičen in suveren pristop, ugotovimo, da imamo pred seboj monografijo, ki zaokrožuje dosedanje delo slovenske pravne in kriminološke stroke. Po njej bomo posegli vsi, ki nas bo pot zanesla v preučevanje in poučevanje kibernetske kriminalitete. In to bo, verjemite, vedno pogosteje.

doc. dr. Primož Gorkič
Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani